

Preàmbul

El 17 de gener de 1759 obria les portes a Londres el *British Museum*. Uns anys abans, Hans Sloane (1660–1753), un metge aficionat a les ciències naturals a qui la seva fortuna li havia permès aplegar magnífiques col·leccions i una gran biblioteca, havia llegat aquests bens al rei Jordi II d'Anglaterra per destinar-los a la instrucció i el gaudi del poble anglès. L'interès del Parlament va vèncer les reticències inicials del monarca, que el juny de 1753 va acceptar crear amb la donació de Hans Sloane i algunes aportacions menors el que avui és una de les institucions museístiques més importants del món.

Cent vint-i-cinc anys més tard un altre col·leccionista que tampoc volia que a la seva mort es dispersessin les col·leccions que havia aplegat, en Francesc Martorell, va tenir un gest semblant a Barcelona. Més modest que Sloane, no es va adreçar al monarca sinó que va optar per adreçar-se a la institució que li resultava més propera, l'Ajuntament de la seva ciutat.

Del 1714 fins a la restauració de la Generalitat de Catalunya al segle XX, les administracions locals catalanes, privada com estava Catalunya d'institucions pròpies, han hagut d'assumir funcions que anaven més enllà de les seves estrictes competències. L'Ajuntament de Barcelona, la més potent de les corporacions locals catalanes, juntament amb la Diputació provincial barcelonina, ho ha fet amb escreix i ha mostrat en bona part d'aquest llarg període una notable sensibilitat per exercir una capitalitat que li era vedada i reconeguda alhora.

Quan el 1878, l'Ajuntament de Barcelona rebia el llegat Martorell feia tot just tres anys del pronunciament del general Martínez Campos a Sagunt, que havia instal·lat al tron d'Espanya el jove Alfons XII després dels sis anys (el Sexenni democràtic) que havien seguit el destronament d'Isabel II, uns anys d'agitació i de múltiples provatures per trobar un sistema polític que superés la situació anterior. El cop militar havia restaurat la monarquia però no la monarca. La impopularitat d'Isabel II era tal que els partidaris de la restauració monàrquica n'havien coronat rei el fill.

Els primers anys de la Restauració van ser encara, si més no a Catalunya, anys de gran inquietud social. Fins a 1876 encara era viva la darrera carlinada. La implantació del nou sistema polític, amb dos partits dinàstics majoritaris alternants que no donaven cap altra opció que la perpètua oposició a la resta de forces polítiques, acabà per donar a la societat civil el protagonisme que prenia a aquestes. En pocs anys es van crear nombroses associacions i entitats de tota mena (associacions excursionistes, entitats catalanistes, cooperatives, periòdics, etc.).

Així, per exemple, només en els quatre anys (1878–1882) transcorreguts entre la deixa de Martorell i la inauguració del Museu es van crear, a Barcelona, la Societat Catalana d'Excursions (1878), que era una escissió de l'Associació Catalanista d'Excursions Científiques, fundada dos anys abans, i l'Acadèmia i Laboratori de Ciències Mèdiques (1878). Va aparèixer (i desaparèixer) el Diari Català (1879-81) de Valentí Almirall (que publicà com a fulletó una gran part de la traducció al català del *Viatge d'un naturalista* de Darwin) i també es van començar a publicar dos diaris republicans més: *La publicidad*, (1878) i *El Diluvio* (1879). També es va celebrar el primer Congrés Catalanista i es va constituir el Centre Català. Fins i tot els sectors més conservadors de la societat es van mobilitzar talment com els més progressistes i, per exemple, es va crear el Foment del Treball Nacional (1879) i van començar a publicar-se, *La Veu de Catalunya* (1880) òrgan del catalanisme moderat que anys després originarà la Lliga Regionalista, i *La Vanguardia* (1881), llavors de caràcter liberal dinàstic.

La ciència era un dels camps en què es posava de manifest aquesta inquietud de la societat civil catalana i barcelonina. A banda de la publicació en fulletó de la traducció catalana (a càrrec de Leandre Pons i Dalmau) del *Diari d'un Naturalista* de Darwin en el *Diari Català* de Valentí Almirall, val la pena remarcar també que feia ben poc de les primeres traduccions de Darwin al castellà (El origen del hombre, 1876; El origen de las especies, 1877), publicades igualment a Barcelona. Per

altra banda, el 1877 s'havia fet a Barcelona la primera comunicació telefònica i el 1880 s'hi havia inaugurat la primera central elèctrica, que alimentava les primeres làmpades incandescentes per a l'enllumenat públic. Amb l'arribada a Catalunya del flagell de la fil·loxera (el 1879 apareixia a l'Empordà) els debats sobre la millor manera de combatre'l foren ben vius.

En aquest context social i cultural rebia l'Ajuntament de Barcelona la donació Martorell. A això cal afegir la coincidència, en el context internacional, d'una represa de l'interès pels museus d'història natural y la seva renovació. Una renovació que havia començat als Estats Units amb la construcció dels nous edificis de l'American Museum of Natural History de Nova York (1877) i del National Museum de la Smithsonian Institution a Washington (1879) però que tot seguit es manifestaria a Europa, amb la instal·lació de les col·leccions d'història natural del British Museum al nou edifici de South Kensington que encara les acull (1881) i a continuació, entre 1889 i 1900, a París, Viena, Berlín, Praga, Brussel·les i molts altres punts d'Europa, Amèrica i els imperis colonials de les grans potències del moment.

No és estrany doncs que, de la confluència del llegat d'un mecenes intel·ligent i generós a una de les institucions capdavanteres del país amb el sentit de servei a la seva societat i esperit innovador dels homes que regien en aquell moment aquesta institució, nasqués el primer museu de titularitat pública de Barcelona i de Catalunya i se'l dotés del primer edifici construït a la ciutat expressament per a aquesta funció.

Aquesta confluència és la que vol celebrar aquest volum. Aquesta confluència i la permanència dels seus fruits per més d'un segle, fins avui, amb alts i baixos que han estat els alts i baixos de la nostra mateixa societat i de les seves institucions. Celebrem-ho amb el desig que aquests fruits encara es multipliquin i que el futur depari a la nostra societat, a les seves institucions i a aquest museu més alts que baixos en la seva història.

Josep M. Camarasa

Societat Catalana d'Història de la Ciència i de la Tècnica
Institut d'Estudis Catalans